

عوامل مؤثر بر طرد اجتماعی سالمندان در شهرهای کاشان و آران و بیدگل

مقدمه: یکی از موضوعات مهم در هر جامعه‌ای، توجه و برنامه‌ریزی برای سالمندان در جامعه است تا از انزوا و طرد این افراد جلوگیری شود. از این رو، پژوهش حاضر درصدد سنجش عوامل مؤثر بر طرد اجتماعی سالمندان در شهرهای کاشان و آران و بیدگل برآمده است. با توجه به این که جمعیت سالمند شهرهای کاشان و آران و بیدگل از میانگین جمعیت سالمند کشور بیشتر است، در این شهرها باید توجه خاصی به سالمندان و زندگی آنها داشت.

روش: این پژوهش با روش پیمایش انجام شده و حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران، ۳۲۰ نفر برآورد شد که با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای انتخاب شدند.

یافته‌ها: بین حمایت خویشاوندان، حمایت فرزندان، سرمایه اجتماعی، سرمایه اقتصادی، حمایت سازمانهای رسمی و اوقات فراغت سالمندان و طرد اجتماعی سالمندان رابطه معکوس وجود داشتند. اما بین متغیرهای حمایت سازمانهای غیررسمی، سن، تحصیلات و جنس سالمندان و طرد اجتماعی آنها رابطه وجود نداشتند. در تحلیل چندمتغیره و تحلیل مسیر نیز از میان شش متغیر مستقلی که رابطه معکوس با طرد اجتماعی سالمندان داشتند، دو متغیر سرمایه اقتصادی و حمایت فرزندان، دارای تأثیر مستقیم بودند.

بحث: بر اساس یافته‌ها می‌توان گفت هرچه سالمندان در فعالیتهای زندگی روزمره درگیر باشند، به سرمایه‌های مختلف دسترسی بیشتر داشته باشند، بیشتر مورد حمایت خانواده و جامعه قرار بگیرند و بیشتر به آنها توجه شود، کمتر احساس طرد شدن خواهند داشت. اما اگر آنها در فعالیتهای جامعه مشارکتی نداشته باشند و مورد حمایت و توجه خانواده و جامعه نباشند، کم‌کم از نظر اجتماعی طرد و منزوی می‌شوند.

۱. **فاطمه خوش‌بیانی آرانی** ◀
کارشناس ارشد مطالعات فرهنگی
دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

۲. **اسداله بابایی فرد** ◀
دکتر جامعه‌شناسی فرهنگ، دانشیار
گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم
انسانی، دانشگاه کاشان، کاشان،
ایران. (نویسنده مسئول)
<babaiefardm@gmail.com>

واژه‌های کلیدی:

حمایت فرزندان و خویشاوندان،
سرمایه اجتماعی، سرمایه اقتصادی،
حمایت سازمانهای رسمی و
غیررسمی، طرد اجتماعی
تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۰۳
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۲۵

Factors Affecting the Social Exclusion of the Elderly in Kashan and Aran and Bidgol

▶ **1- Fatemeh Khosh Bayani Arani**
M.A. in Cultural Studies,
Kashan University, Kashan,
Iran,

▶ **2-Asadollah Babaiefard**
Ph.D in Sociology
of Culture, Associate
Professor, Department of
Social Sciences, Faculty
of Humanities, Kashan
University, Kashan, Iran
(Corresponding author),
(babaiefardm@gmail.com)>

Keywords:

Support of Children and relatives, Social capital, Economic capital, Support of formal and informal organizations, Social exclusion.

Received: 2021/06/24

Accepted: 2021/11/10

Introduction: One of the important issues in any society is planning and paying attention to the elderly in the society so as to prevent the matter of isolation and exclusion of these people. Therefore, the present study seeks to assess the factors affecting the social exclusion of the elderly in the cities of Kashan and Aran and Bidgol (referring to one city and in Persian it is Aran va Bidgol).

Method: This research was conducted by survey method and the sample size of the research, using Cochran's formula, was 320 people. In this study, stratified sampling method has been used to determine the sample.

Findings: The results show that there is a significant and inverse relationship between support of relatives, support of children, social capital, economic capital, support of formal organizations and leisure of the elderly, and social exclusion of the elderly. However, there was no significant relationship between the variables of support of informal organizations, age, education, and the gender of the elderly and their social exclusion. In Multivariate Analysis and Path Analysis, among the six independent variables that have a significant and inverse relationship with the dependent variable of research, two variables of economic capital and children support were found to have a direct impact on the research dependent variable.

Discussion: Based on the experimental findings of this study, it can be said that the more the elderly are involved in activities of daily living, the more they have access to various assets, the more they are supported by family and society, and the more they receive attention, and the less they will feel being rejected.

Extended abstract

Introduction: One of the most important issues in any society is to plan and pay attention to the elderly in the society so as to prevent the isolation and exclusion of these people. Therefore, the present study seeks to assess the factors affecting the social exclusion of the elderly in the cities of Kashan and Aran and Bidgol. Due to the fact that the elderly population of Kashan and Aran and Bidgol cities is higher than the average elderly population of the country, in these cities special attention should be paid to the elderly and their lives. According to field studies in the cities of Kashan and Aran and Bidgol, when the elderly reach the age of 60, they are generally isolated and no one pays much attention to them. Also, the elderly at this age no longer have much social activities and spend most of their time at home. Children also feel that the burden of their parents' responsibilities falling on their shoulders and argue with each other to take care of their parents. Also, due to the fact that with the modernization of society, women and children are no longer at home to take care of their elderly, the elderly are either alone at home or they are left in a nursing home; therefore, the level of social exclusion and isolation increases among them. Due to the aforementioned reasons, as well as the lack of sufficient studies in this field in the cities of Kashan and Aran and Bidgol, we have sought to identify and investigate the social factors affecting the social exclusion of the elderly in these cities.

In general, the empirical background of research conducted worldwide and in Iran shows that the elderly are deprived and rejected in areas, such as material resources, social relations, civic activities, basic services, respect of others, neighborhood relations, social and mental health. The theoretical framework of this research is related to the theories of social exclusion and aging, and in this context, the theories of Anthony Giddens, Emile Durkheim, George Humans and the theory of aging activity have been mostly used. In general, in analyzing the social exclusion of the elderly, these theories emphasize variables, such as disability of the elderly, social disorder in the process of individualism, reducing the social status of the elderly and reducing the material profitability of the elderly for family and society. Based on the aforementioned theories, it can be concluded that the social exclusion of the elderly is a multidimensional process and according to the amount of

economic capital, cultural capital and social capital of the elderly, which is different; with the lack of this type of capital social exclusion of the elderly is increasing. Also, if there is no support for formal and informal social institutions and the support of children and the network of kinship, social isolation and exclusion will increase among the elderly.

Method: In this study, we hypothesized that there is a significant relationship between the variables of children support, relative support, social capital, economic capital, support of formal and informal institutions and organizations with social exclusion of the elderly. This research was conducted by survey method and the sample size of the research, using Cochran's formula, was 320 people. In this study, stratified sampling method has been used to determine the sample individuals. The statistical population of the present study consists of the elderly in Kashan and Aran and Bidgol in 2020. In this research, data entry was performed using SPSS statistical software and after performing statistical tests, the relationship between research variables was investigated. The Cronbach's alpha coefficients obtained for the research variables were all above 0.7, and therefore the instruments for measuring the research indicators were sufficiently valid.

Findings: Descriptive data of the main variables of the research show that: 1. Most of the respondents are from the middle and low level in terms of cultural capital; 2. Most of the respondents are in the middle and low level in terms of the level of support of their children and relatives; 3. Most respondents are in the middle level in terms of social capital and economic capital; 4. Most of the respondents are in the middle and low level in terms of the level of support of formal and informal institutions and organizations; and 5. Most of the mentioned respondents are in the middle and low level in terms of social exclusion. In general, the data of this study show that the statistical population of the study is not in a favorable position in terms of children support, support of relatives, social capital, economic capital, support of formal, and informal institutions and organizations.

In this study, using Pearson Correlation coefficient test, the relationship between independent variables and the social exclusion variable of the elderly has been in-

vestigated. The data obtained from the test of research hypotheses show that there is a significant and inverse relationship between the variables of children support, relative support, economic capital, social capital, support of formal institutions and organizations and the variable of social exclusion. In other words, with the reduction of children support, the support of relatives, economic capital, social capital, the support of formal institutions and organizations for the elderly, their social exclusion increases, and vice versa. The research data indicate that there is no significant relationship between the variables of support of informal organizations and social exclusion of the elderly. In Multivariate Analysis and Path Analysis, it was observed that the most important variables by which the social exclusion of the elderly can be predicted are the variables of Economic Capital and Children Support.

Discussion: Given that the older age groups are vulnerable to the negative effects of aging, it is scientifically necessary to examine the feeling of rejection among the elderly and the problems associated with this phenomenon. Basically, neglecting the phenomenon of aging and the problems of the elderly will cause many problems for this stratum of society; a stratum that is currently growing in societies like ours. With the increasing problems of life and the nucleation of families and the fact that today in families as in the past not only men are looking for work but also other family members are working during the day, the level of care for the elderly has decreased. Over time, this leads to social exclusion of the elderly and reduced attention to them. The findings of this study are often in line with the findings of previous foreign and domestic studies on the effect of social factors in the exclusion of the elderly. In general, these studies show that the attitude of people in the community towards the elderly is effective in their support and can be effective in their rejection or social acceptance. Based on the experimental findings of this study, it can be said that the more the elderly are involved in daily life activities, the more they have access to various assets, the more they are supported by family and society and the more attention they receive, and the less they will feel being rejected. But if they do not participate in the activities of society and are not supported and taken care of by the family and society, gradually they will be socially excluded and isolated.

In this study, the following suggestions have been made to deal with the factors affecting the social exclusion of the elderly: 1. Paying attention to the various needs of the elderly; 2. Attention to formal and informal institutions to provide suitable conditions for the life of the elderly; 3. Informing relatives about the material and immaterial benefits of supporting the elderly; 4. Strengthening the support of governmental and non-governmental institutions and institutions in charge of the elderly for this stratum of society; 5. Establishment of associations and voluntary organizations for the support of the elderly; 6. More attention of formal and informal institutions to the living conditions of the elderly; and 7. Strengthening the social relations of the elderly through culture building in this field.

Ethical Considerations

Authors' Contributions

The authors contributed effectively to this article.

Funding

No financial support for the publication of this article has been received from any institution or organization.

Conflicts of Interest:

The authors did not have any conflict of interest in conducting this study.

Acknowledgments:

In this article, in addition to the observance of the principles of ethics, all the rights related to the sources of citation have been observed and the sources have been carefully mentioned.

مقدمه

سالمندی فرآیندی است زیستی، حاصل تغییرات خود به خودی، پیش‌رونده و بازگشت‌ناپذیر که توانایی روحی و جسمی را به طور چشم‌گیری کاهش می‌دهد. سالمندی دوره حساسی از زندگی است که با دامنه گسترده‌ای از تغییرات فیزیولوژیک و روان‌شناختی موجب از دست دادن برخی حالات از جمله ضعف شناختی، زوال تدریجی جسم، حافظه و عملکرد اجتماعی شناخته می‌شود. اما گذشته از تغییرات بیولوژیک و طبیعی که در دوره سالمندی در زندگی انسان رخ می‌دهد، سالمندان با تغییرات زیادی در ساختار زندگی فردی و اجتماعی روبه‌رو هستند که انطباق با آن برای فرد سالمند و نیز اطرافیان وی ساده نیست (باستانی و همکاران، ۲۰۱۴).

اریکسون^۱ یکی از نظریه‌پردازان روان‌شناسی، در تبیین و بررسی تئوری مراحل روانی - اجتماعی رشد، زندگی انسان‌ها را به مراحل مختلفی تقسیم کرده است. او مرحله سالمندی را مرحله‌ای می‌داند که فرد با چالش بین انسجام و یکپارچگی من و ناامیدی مواجه می‌شود. سالمند در این مرحله به ارزیابی زندگی خود می‌پردازد و در تلاش است تا از خودش میراثی بگذارد که به نسل‌های آینده، یکپارچگی تجربه را انتقال بدهد. سالمندان با استفاده از تجربیات خود می‌توانند در مراحل زندگی اجتماعی کارآمد و مفید باشند و به عنوان یک منبع مؤثر در رابطه میان نسلها و ایجاد شور و انگیزه برای خود و خانواده‌های خود باشند. این امر وقتی محقق می‌شود که سلامت سالمندان به خطر نیفتد. سلامت با همه جوانبش از حقوق اولیه افراد در جامعه است (فرزانه و علیزاده، ۲۰۱۳).

بر این اساس، به‌طورکلی ارزش قائل نشدن برای سالمندان از سوی جامعه و نارساییهای ناشی از آن در بسیاری از موارد، این مرحله از زندگی را با مشکل مواجه می‌کند. از دیگر سو، عوامل مختلفی مانند بازنشستگی و کاهش درآمد ناشی از آن، کاهش ارتباطات

1. Erikson

اجتماعی، افزایش بیماری و عوامل دیگر که سالمندان در دوره کهنسالی با آنها روبه‌رو هستند، ممکن است باعث کاهش مشارکت در زندگی اجتماعی، حاشیه‌ای شدن و انزوای اجتماعی سالمندان، پدیده‌ای است که با واژه طرد اجتماعی سالمندان توصیف می‌شود (باستانی و همکاران، ۲۰۱۴).

طرد اجتماعی^۱ پدیده‌ای است چندبعدی و بر ابعادی مثل جدایی و گسست از بازار کار، اجتماعات و سازمانهای اجتماعی، محروم ماندن از کالاها و استانداردهای زندگی در دسترس اکثر مردم و از فرصتهای اجتماعی در زندگی، محروم ماندن از مشارکت در نهادهای اجتماعی و نقض حقوق انسانی و مدنی، عدم رضایت و عدم تعلق فرد به اجتماعات هویت‌بخش، حس انزوای اجتماعی و تبعیض از ساختارهای رسمی و نهادهای اقتصاد، جامعه و دولت، فرایند پویای دور شدن از سیستم اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی دلالت دارد که ادغام شدن اجتماعی افراد در جامعه را تعیین می‌کند.

بنابراین، مفهوم طرد اجتماعی برای توصیف شرایط گروههای حاشیه‌ای در جامعه به کار گرفته می‌شود. گروههایی که هم از منابع منظم اشتغال محروم هستند و هم از چتر حمایتی دولت رفاه بی‌بهره هستند. طردشدگان، از حقوق اساسی شهروندی محروم شده، قربانی تبعیض بوده و به نهادهای قدرتمند هیچ دسترسی و ارتباطی ندارند تا به آنها کمک دهند و صدایشان شنیده شود (قادرزاده و خلقی، ۲۰۱۸).

روم^۲ (۱۹۹۵) اعتقاد دارد که طرد اجتماعی بر گسست با سایر اعضای جامعه دلالت دارد. او پنج عامل اساسی را در تعریف طرد اجتماعی نام می‌برد: ۱. چندبعدی بودن طرد: طرد اجتماعی را نمی‌توان تنها با درآمد سنجید بلکه طیف وسیعی از شاخصهای استاندارد زندگی را در بر دارد؛ ۲. پویایی شونده: تحلیل طرد اجتماعی یعنی درک فرایندها و تعیین

1. social exclusion
2. Rome

کردن عوامل ورود و خروج از آن است؛ ۳. جمعی بودن: طرد اجتماعی فقط به استانداردهای زندگی افراد مربوط نمی‌شود بلکه شامل منابع جمعی (و یا فقدان آنها) در همسایگی و جامعه است که به معنای امکانات ناکافی و نامطلوب اجتماعی مثل مدارس ویران، مغازه‌های دور از دسترس، شبکه حمل‌ونقل ضعیف و غیره است؛ ۴. رابطه‌ای بودن: پدیده فقر بر مسائل توزیعی، نبود منابع در دسترس افراد و خانواده و در مقابل، طرد اجتماعی بر مسائل رابطه‌ای تمرکز زیادتری دارد. به عبارت دیگر، این پدیده به مشارکت اجتماعی ناکافی، عدم انسجام اجتماعی و قدرت اشاره دارد.

طرد اجتماعی مانند پدیده‌های رابطه‌ای (شامل انزوای اجتماعی، فقدان ادغام و یکپارچگی اجتماعی، شبکه اجتماعی ضعیف و گسست از پیوندهای خانوادگی و همسایگی) است؛ ۵. مصیبت‌بار: طرد اجتماعی نوعی جدایی و گسست مصیبت‌بار از جامعه است که در اثر محرومیت‌های چندگانه و درازمدت بروز می‌کند (فیروزآبادی و صادقی، ۲۰۱۳).

به طور کلی، ندادن بهاء و ارزش به سالمندان از سوی جامعه و نارسایی‌های ناشی از آن در اکثر موارد این مرحله از زندگی را دچار مشکل می‌کند. از سوی دیگر، عوامل مختلفی همچون عوامل مالی و اقتصادی (تطبیق دادن با کم شدن درآمد و در نهایت تطبیق خود با وابستگی اقتصادی‌شان به خانواده یا جامعه) عوامل مربوط به سکونت (اغلب رفتن به یک خانه کوچک‌تر و فشار به افراد سالمند برای رفتن به سرای سالمندان)، عوامل اجتماعی (فقدان یا مرگ همسر، خواهر، برادر و دوستان) و عوامل شغلی (بازنشستگی اجباری و از دست دادن موقعیت‌کاری) سالمندان را در پذیرفتن تغییرات نقش‌شان ناتوان می‌کند. همه این عوامل باعث شده که سالمندان جزو یکی از اصلی‌ترین گروه‌های آسیب‌پذیر در جامعه باشند که از نظر رومن^۱ (۲۰۰۸) آن هم معمولاً به خاطر خطر کاهش مشارکت آنها در زمینه‌های مختلف زندگی است و به علت از دست دادن شغل، کاهش دستمزد، کاهش درآمد و افزایش

1. Roman

بیماری ایجاد می‌شود (رهنمای خرطومی، ۲۰۱۱). طبق گفته رومن و دیگر صاحب‌نظران عرصه سالمندی، از دست دادن شغل و کاهش درآمد ناشی از آن، کاهش یافتن ارتباطات اجتماعی، افزایش یافتن بیماری و سایر مسائلی که انسانها در دوران آخر زندگی با آنها روبه‌رو هستند، باعث کاهش مشارکت در زندگی اجتماعی، حاشیه‌ای شدن و انزوای اجتماعی سالمندان می‌شوند.

با توجه به این موضوع که مسن‌ترین گروه‌های سنی به خاطر اثرات منفی سالمندی آسیب‌پذیر هستند، پس ارزیابی کردن احساس طرد در بین افراد سالمند و مشکلات مرتبط با این پدیده، حوزه پراهمیتی در توسعه دانش است. گذر عمر و رسیدن به سالهای کهنسالی، برای همه انسانها غیرقابل اجتناب است. این روند و توسعه برای انسانها بسیار قابل تأمل و دارای اهمیت است، زیرا غفلت کردن از آن سبب بروز مشکلات ناتوان‌کننده‌ای خواهد شد که اگر به‌موقع پیش‌بینی شود و درصدد تأمین کردن آمادگیهای لازم برای مقابله با آنها برآیم، از شدت بار مشکلات رو در روی آینده کم خواهیم کرد. مشکلات و بیماریهای ناشی از پدیده سالمندی، چه از جنبه سالمندی طبیعی و چه از جنبه بیماریهای سالمندی، در افرادی که به درجاتی از ناتوانیها یا معلولیتها دچار باشند، اهمیت زیادی دارد. در سلسله‌مراتب حیات طبیعی انسان، پیری آخرین مرحله زندگی است که فرد در آن گذشته را جمع‌بندی می‌کند. سالمندی یک دوره حساس در زندگی است و توجه کردن به مسائل و نیازهای این دوره یک ضرورت اجتماعی است. همچنین، توجه به رفتارهای ارتقاء دهنده سلامت و کیفیت زندگی سالمندان امر مهمی است که از آن غفلت شده است (شجاعی و همکاران، ۲۰۰۷).

با توجه به این‌که درصد جمعیت سالمند شهرستان کاشان و آران و بیدگل از درصد کشوری بیشتر بوده و حدود ۱۰ درصد از جمعیت منطقه کاشان و آران و بیدگل را سالمندان تشکیل می‌دهند، این شهرستانها باید در زمینه توجه به سالمندان و اهمیت دادن به آنان

جایگاه ویژه‌ای داشته باشند. بر اساس تجربه زیسته و مطالعات میدانی در شهرستانهای کاشان و آران و بیدگل، عموماً وقتی سالمندان به سن ۶۰ سالگی می‌رسند گوشه‌گیر می‌شوند و کسی به آنها توجه زیادی نمی‌کند (دانشگاه علوم پزشکی کاشان، ۲۰۲۱).

همچنین، سالمندان در این سن دیگر فعالیت اجتماعی زیادی ندارند و بیشتر وقتشان را در خانه می‌گذرانند. فرزندان نیز فکر می‌کنند که بار مسئولیت والدینشان روی دوششان سنگینی می‌کند و برای مراقبت از والدینشان با هم به چالش برمی‌خورند. همچنین، با توجه به این‌که جامعه به سمت مدرن شدن در حال حرکت است و دیگر مثل دوره‌های قبل زنان در خانه نیستند که از سالمندان خود مراقبت کنند یا سالمندان در خانه تنها هستند و یا این‌که آنان را به سرای سالمندان می‌سپارند، بدین‌وسیله طرد و انزوای سالمندان افزایش می‌یابد. بنابراین، با توجه به مسائل مذکور، روند رو به رشد جمعیت سالمندان در این شهرستانها و فقدان چنین مطالعه‌ای در شهرستانهای کاشان و آران و بیدگل، ما در پی شناسایی و بررسی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر طرد اجتماعی سالمندان در این منطقه بوده‌ایم.

در زمینه عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر طرد اجتماعی سالمندان تحقیقات چندانی در سطح جهانی، یا کشور ما، انجام نشده است. با این حال، در اینجا به طور مختصر به نتایج چند پژوهش تجربی در این زمینه اشاره می‌کنیم. دل بونوا^۱ و همکارانش از سال ۲۰۰۷-۲۰۱۳ در تحقیقی با عنوان جنسیت، سالمندان و مطروودیت اجتماعی، با روش تحلیل ثانویه داده‌ها، سطح مطروودیت اجتماعی را بنا بر تفاوت‌های جنسیتی بررسی کردند. متغیرهای مطروودیت اجتماعی، مثل استفاده از خدمات، تأمین کردن مراقبت و شرکت در شبکه‌های اجتماعی بوده است. این پژوهش از نمونه‌گیری SARS در سال ۲۰۰۱ انگلستان استفاده کرده است. یافته‌ها نشان داده است که تفاوت بین مردان و زنان سالمند در استفاده کردن از خدمات، تأمین مراقبت غیررسمی و مشارکت در شبکه‌های اجتماعی، پیامد تفاوت در وضعیت تأهل

1. Del Bonu

و برنامه‌های زندگی است و تفاوت‌های جنسیتی ارتباط معناداری با مطروودیت اجتماعی ندارد. در پژوهشی دیگر که توسط شارف^۱ در سال ۲۰۰۵ تحت عنوان طرد اجتماعی چندگانه و کیفیت زندگی افراد سالمند مطروود انجام شد، به واسطه مصاحبه‌های عمیق با سالمندانی که از شکلهای متفاوت طرد رنج می‌بردند، عوامل بالقوه مشترک که باعث طرد اجتماعی می‌شود به دست آمد، مثل بیوه شدن، بیماریهای مزمن و از دست دادن منابع مادی به سبب بازنشستگی که از مهم‌ترین این عوامل بودند. شارف طرد را ۵ نوع می‌داند: طرد از منابع مادی، طرد از روابط اجتماعی، طرد از فعالیتهای مدنی، طرد از خدمات اساسی و طرد از همسایگی.

بر اساس نتایج این پژوهش معمولی‌ترین شکل طرد اجتماعی، طرد از روابط اجتماعی بود که سالمندان در معرض طرد چندگانه تجربه کرده بودند. طرد از منابع مادی در جایگاه دوم بود. معمولی‌ترین طرد، طرد از منابع مادی و روابط اجتماعی بود که ارتباط نزدیک بین پدیده‌های فقر و محرومیت و تنهایی و انزوای اجتماعی را تأیید می‌کرد (شارف، ۲۰۰۵).

ورومن^۲ و همکاران وی در تحقیقی در سال ۲۰۰۸ با عنوان طرد اجتماعی سالمندان: مطالعه تطبیقی بین کشورهای عضو اتحادیه اروپا انجام دادند. این پژوهش به دنبال پاسخ به سؤالات زیر بود: ۱. طرد اجتماعی سالمندان در بین کشورهای مختلف چه تفاوت‌هایی دارد؟ ۲. بین جوانان و سالمندان هر کشور چه تفاوت‌هایی در تجربه طرد اجتماعی‌شان وجود دارد؟ ۳. عوامل خطرزای فردی برای طرد اجتماعی سالمندان چه چیزی است؟ ۴. کدام خصوصیات یک کشور به طرد اجتماعی سالمند منجر می‌شود؟ محققان با استفاده کردن از این الگوی مفهومی و با تحلیل ثانویه داده‌های تطبیقی و با این فرض که طرد اجتماعی ضرورتاً با فقیر بودن مرتبط نیست، به این نتیجه رسیدند که میزان طرد اجتماعی سالمندان بین کشورهای عضو اتحادیه اروپا با همدیگر متفاوت است. در همه کشورهای بررسی شده،

1. Sharf
2. Cok Vrooman

سالمندان نسبت به جوانان، محرومیت مادی کمتری دارند، اما از نظر اجتماعی از جوانان گوشه‌گیرترند. بهترین پیش‌بینی‌کننده طرد اجتماعی سالمندان در سطح فردی، سلامت است. بهترین پیش‌بینی‌کننده طرد اجتماعی سالمندان در سطح کشور، نابرابری درآمد است (ورومن و همکاران، ۲۰۰۸).

بکر و پارسی در تحقیقی در سال ۲۰۰۹ با عنوان شناخت عوامل خطر ساز طرد در طول دوران زندگی سالمندی که در مرکز ملی تحقیقات اجتماعی انگلستان انجام شد، به دنبال شناسایی عوامل مطرود ساز چندگانه‌ای بودند که سالمندان با آنها مواجه می‌شوند. نتایج نشان داد که دو عامل خطر ساز یا بیشتر می‌تواند پیامدهای منفی زیادی بر کیفیت زندگی سالمندان داشته باشد. محققان بر مبنای ادبیات نظری، پنج عامل خطرزا را در سه زمینه منابع، مشارکت و کیفیت زندگی بررسی کردند (بکر و پارسی، ۲۰۰۹).

همچنین تحقیقاتی که توسط پژوهشگران داخلی انجام شده، در کنار عوامل اقتصادی، بر نقش مهم عوامل اجتماعی و فرهنگی در طرد اجتماعی سالمندان دلالت دارند. سام‌آرام و یزدان‌پور در تحقیقی در سال ۲۰۱۰ عوامل مرتبط با کیفیت زندگی سالمندان شهرستان خمین را بررسی کردند. بر اساس نتایج این تحقیق، تعلق سالمند به خانواده‌اش و میزان احترام وی با کیفیت زندگی او مرتبط است. در این تحقیق بین سن، جنس، وضعیت تأهل، وضعیت سواد، وضعیت مالکیت مسکن و ارتباط با اعضای خانواده با کیفیت زندگی سالمندان ارتباط وجود داشته است. تاج‌مزیانی و همکارانش در تحقیقی در سال ۲۰۱۱ به بررسی مطرودیت، به طبقه سنی جوانان پرداخته است. این تحقیق با عنوان تحلیل چند سطحی مطرودیت جوانان انجام گرفته است و اطلاعات بنا بر چارچوبی معین و ملاک‌هایی مشخص در چهار سطح فردی، ارائه خدمات، ساختاری و سیاستی و اجتماعی گردآوری، تجزیه و تحلیل شده است.

حسینی و همکاران در تحقیقی در سال ۲۰۱۳ با عنوان بررسی میزان همبستگی حمایت اجتماعی و سلامت سالمندان در شهر تهران انجام دادند. نتایج پژوهش نشان داد که میان

حمایت اجتماعی و سلامت عمومی همبستگی معناداری وجود دارد و این همبستگی در بعد نشاط از سایر ابعاد وضعیت سلامت بیشتر است. پس بهره‌گیری از حمایت اجتماعی مثبت باعث سلامت و بهزیستی سالمندان می‌شود.

بازگیر در تحقیقی در سال ۲۰۱۶ با عنوان طرد اجتماعی سالمندان (زنان شهر خرم‌آباد) انجام داده است. میدان مطالعه تحقیق مذکور سرای سالمندان حاج صدیق و فرزائگان شهر خرم‌آباد بوده است. هدف پژوهش مذکور تفسیر زمینه‌ای بسترها و علل و پیامدهای طرد اجتماعی افراد سالمند از بافت زندگی متعارف اجتماعی و خانوادگی بوده است که در آن تجربه‌های این افراد بعد از جدا شدن از زندگی عادی با روش کیفی تحلیل شده است. نتایج این پژوهش نشان داد که زنان به دلیل فقدان پشتوانه اقتصادی، نبود اقتدار، نادیده گرفتن و پافشاری ارزشی به خانه سالمندان روی آورده‌اند. ایمان و شیردل در تحقیقی در سال ۲۰۱۷ با عنوان تجربه بهزیستی عاطفی سالمندان مقیم در آسایشگاه: یک مطالعه پدیدارشناسی انجام دادند. این پژوهش با رویکرد کیفی و روش پدیدارشناسی انجام شد و در آن ۲۰ سالمند که در خانه سالمندان شهر کرمان زندگی می‌کردند، به روش نمونه‌گیری هدفمند در طول یک دوره ۱۰ ماهه مورد مطالعه قرار داده شدند. داده‌های جمع‌آوری شده در قالب عبارتهای اولیه، مضامین فرعی و مضامین اصلی طبقه‌بندی شدند. یافته‌ها بر ۲ مضمون اصلی انرژی احساسی با درون‌مایه‌های احساس نشاط اجتماعی و احساس مهرورزی و رکود احساسی با درون‌مایه احساس ناامیدی و زیست غم‌انگیز مشتمل بوده دارای ۱۲ مضمون فرعی بوده است. نتایج تحقیق مذکور نشان داد که سالمندان از زندگی در خانه سالمندان، هم انرژی احساسی و هم رکود احساسی را تجربه کرده‌اند؛ همچنین، سه عامل اساسی، نیازهای عاطفی و روحی سالمندان در آسایشگاه، نحوه تعاملات اجتماعی با افراد درون و بیرون از آسایشگاه سالمندان و وضعیت جسمانی، در تجربه بهزیستی عاطفی سالمندان بسیار نقش مهمی داشته‌اند.

چهارچوب نظری

آنتونی گیدنز^۱ طرد را برابر با محروم ماندن از «جریانهای اصلی» فرصتها و مشارکت نکردن در زندگی اجتماعی می‌داند. بر اساس نظریه گیدنز، «طرد بررسی مکانیزمهایی است که گروههای محروم را از جریان اصلی اجتماعی جدا می‌کند».

گیدنز از دو نوع طرد صحبت می‌کند: یکی طرد اجباری و دیگری طرد اختیاری. طرد اجباری به دگربودگی افرادی اشاره دارد که طرد را به خاطر جنسیت، نژاد، سن، توانایی، جایگاه و طبقه، ارزشها و هنجارهای اجتماعی و نظایری همانند آنها، تجربه می‌کنند. به عقیده گیدنز، طرد به نابرابری مربوط نمی‌شود بلکه مکانیزمهایی است که گروههای محروم را از جریان اصلی اجتماعی جدا می‌شوند. یکی از انواع طردهای اجباری طرد سالمندی است.

نظریه عدم مشارکت یا عدم تعهد به این امر اشاره دارد که غیرقابل اجتناب بودن مرگ، فرد را وادار می‌دارد که خود سالمند بخش مهمی از نقشهای اجتماعی خود را ترک کند. این نقشها کار کردن، خدمات داوطلبانه، همسر بودن، کارهای تفریحی و حتی خواندن مطالب را در بر دارد، با طرد اجتماعی سالمندی آمیخته است.

امیل دورکیم^۲ برای تبیین و بررسی نابسامانیهایی که در دوران او پایه‌های اخلاقی و اجتماعی همبستگی در جامعه را ضعیف کرده بود، نظریه همبستگی‌اش را ارائه کرد. بر اساس این مفهوم، جامعه همان تجلی‌گاه همبستگی اجتماعی است. به عقیده دورکیم بحران جامعه جدید، از هم‌پاشیدگی اجتماعی و ضعف پیوندهایی است که فرد را به گروه مربوط می‌کند. به عقیده او، با انتقال از همبستگی مکانیکی به همبستگی ارگانیک، ارزشهای جمعی افراد ضعیف می‌شود، تعهد افراد به جامعه کاهش پیدا می‌کند و هر فردی تلاش می‌کند تا تمایلات شخصی خودش را دنبال کند. زمانی که هیچ نوع سدی در مقابل تمایلات فرد

1. Anthony Giddens

2. Emile Durkheim

وجود ندارد و هیچ نوع امکانات و شرایط عینی نمی‌تواند پاسخ‌گوی آن باشد، پیوند افراد با جمع که سرچشمه اخلاقیات است، از میان می‌رود (حسین‌زاده و همکاران، ۲۰۰۷) در واقع در رویکرد همبستگی دورکیم، طرد به معنای گسسته شدن پیوندهای فرد با نهادها و گروه‌های اجتماعی است که باعث گسستگی از خانواده و سالمندان می‌شود.

طبق نظریه فعالیت^۱، کناره گرفتن از فعالیتهای جامعه، نه تنها برای سالمندان بلکه برای جامعه نیز مضر است، سالمندان فقط هنگامی احساس رضایت دارند که بتوانند، از نگاه جامعه، مفید و مولد باشند (حسین‌زاده و دیگران، ۲۰۰۷). بر اساس این نظریه، شخص سالمند، هنگامی که فعال باشد، به شکل بهتری می‌تواند با شرایط جدید تطابق پیدا کند. طرفداران نظریه فعالیت بر این عقیده‌اند که سالمندان، توانایی و یا حتی تمایل به ایفا کردن اکثر نقشهای خود را که در گذشته انجام می‌دادند، ندارند. اما آنها معتقدند که سالمندان مایل به برقرار کردن روابط متقابل اجتماعی هستند.

نظریه فعالیت بر این عقیده است که: ۱. افراد برای این که با موفقیت به دوره سالمندی راه یابند، باید تا می‌توانند فعال باشند؛ ۲. خیلی از افراد سالمند تا زمان مرگ نیز می‌توانند اعضای فعال جامعه باشند. البته این قضیه استثنا دارد که تغییرات علاج‌ناپذیر زیست‌شناختی مربوط به سالمندی شامل آن می‌شود. سالمندان با مردم میان‌سال آن‌چنان تفاوتی ندارند و همان نیازهای روان‌شناختی و اجتماعی را دارند. پس سالمندان به تعامل اجتماعی با دیگران نیازمندند؛ ۳. افراد سالمند دوست دارند فعال باشند و افراد سالمندی که فعال هستند، در زندگی خوشنودترند. افراد سالمند فعال، در طول عمر خود فعال بوده‌اند، به عبارت دیگر، عدم فعالیت پاسخی برای دوره پیری و سالمندی نیست (کیان‌پور فهفرخی و شکرکن، ۲۰۱۰).

نظریه فعالیت بیان‌گر این است که شهروندان سالمند وقتی بتوانند از نگاه جامعه، به خصوص از طریق کار یا مزد، مفید و مولد باشند، احساس رضایت زیادی دارند (نیازی و بابایی فرد، ۲۰۱۲). همان‌طور که مطرح شد این نظریه بر این عقیده است که با پیرشدن افراد،

1. activity theory

تعهدات کم نمی‌شود بلکه افرادی که فعال هستند در دوره سالمندی نیز فعال باقی می‌مانند و این‌گونه از طرد و انزوای آنها کاهش می‌یابد.

نظریه مبادله^۱ که در سال ۱۹۸۰ توسط جیمز دیوید^۲، با استفاده از نظریه جورج هومنز^۳ مطرح شد، این‌گونه استدلال می‌شود که روابط و عمل متقابل اجتماعی میان افراد، وقتی کامل است که همه افراد شرکت‌کننده در آن، حس کنند که از ارتباط میان خود سود می‌برند. این سود علاوه بر بخشهای مادی، جنبه‌های عشق و علاقه، تأیید و احترام و سایر پادشاهای غیرمادی را نیز در برمی‌گیرد. موقعیت سالمندان در جامعه، تابع منفعتی است که سالمندان می‌توانند برای جامعه داشته باشند و همچنین، منفعتی که سالمندان از ارتباط با جامعه به دست می‌آورند. هنگامی که در ارتباط متقابل سالمند و جامعه منفعت دوسویه باشد، این ارتباط تداوم زیادی دارد، اما اگر هر کدام، یا هر دو طرف، از این رابطه منفعتی به دست نیاورند، این رابطه به‌مرورزمان از بین می‌رود. پس با این نظر می‌توان پیش‌بینی کرد که در یک جامعه سودمحور که از فرد، انتظار کسب سود دارد، سالمندان منزلت اجتماعی خود را از دست می‌دهند، به این دلیل که آنها نقشی در افزایش داراییهای مادی جامعه ندارند (نیازی و بابایی فرد، ۲۰۱۲).

پیر بوردیو^۴ در جامعه‌شناسی انتقادی خود در تلاش است تا با افشا کردن سازوکارهای پردازش و پنهانی سلطه نشان دهد که چگونه ساختارها، نهادها، هنجارها و روابط اجتماعی، امتیازات اجتماعی را به نفع گروههای بالا و فرادست بازتولید می‌کنند و فرودستان و پایین‌دستیها را از دست یافتن به موقعیتهای بالاتر بهتر محروم می‌کنند. به عقیده بوردیو، هر شخصی مقداری از سرمایه را در اختیار دارد، به طوری که همه افراد حجم خاصی از سرمایه را دارند. افراد را می‌توان به دو گروه تقسیم کرد: افرادی سرمایه آنها از نظر اقتصادی بیشتر است و افراد دیگری که سرمایه آنها از نظر فرهنگی بیشتر است (گرنفل، ۲۰۰۹).

1. exchange theory
3. George Humans

2. James David
4. Pierre Bourdieu

بورديو برای شرح نظريه خود از سه مفهوم مهم و مرتبط به هم یعنی سرمایه^۱، میدان^۲ و عادت‌واره^۳ استفاده کرده است: بورديو میدان را حوزه‌های گوناگون و مختلف زندگی، اعم از هنر، علم، دین، اقتصاد، سیاست و ... تعريف می‌کند. میدان یک نوع فضای ساخت‌مند از جایگاه‌هاست. به اعتقاد بورديو در هر حوزه و میدانی، بین بازیگران یا گروه‌های اجتماعی چهار نوع سرمایه وجود دارد که عبارتند از: ۱. سرمایه اقتصادی، یعنی مقدار ثروت و پولی که هر کدام از بازیگران اجتماعی در دست دارند و شامل درآمدها و بقیه انواع منابع مالی است که در قالب مالکیت جلوه نهادی پیدا می‌کند؛ ۲. سرمایه اجتماعی، یعنی شبکه‌ای از ارتباط فردی و گروهی که هر کدام از افراد در اختیار دارند و آن همه منابع واقعی بالقوه‌ای که می‌تواند در اثر عضویت در شبکه اجتماعی کنشگران یا سازمانها به دست آید را در برمی‌گیرد؛ ۳. سرمایه فرهنگی، یعنی قدرت داشتن شناخت و قابلیت استفاده کردن از کالاهای فرهنگی در هر فرد. سرمایه فرهنگی دربرگیرنده تمایلات پایدار فرد است که در زمان اجتماعی شدن در فرد انباشته و ایجاد می‌شوند؛ ۴. سرمایه نمادین، یعنی مجموعه از ابزارهای نمادین، حیثیت، احترام و قابلیت‌های فردی در رفتارها است که در اختیار فرد قرار دارد. سرمایه نمادین یک جزء از سرمایه فرهنگی است و به معنای توانایی مشروعیت دادن، تعريف کردن و ارزش گذاردن است (فکوهی، ۲۰۰۲).

با توجه به نظریات ذکر شده و از مجموع رویکردها و نظریات مذکور می‌توان چنین نتیجه گرفت که طرد اجتماعی سالمندان، جریان و فرایندی چندبعدی، پویا و مزمّن است که با توجه به دارا بودن سرمایه اقتصادی، سرمایه فرهنگی و سرمایه اجتماعی سالمندان متفاوت است و همچنین، این‌گونه می‌توان بیان کرد که در اثر کمبود این نوع سرمایه‌ها، گاهی طرد اجتماعی سالمندان افزایش می‌یابد و همچنین حمایت نهاد‌های اجتماعی رسمی و غیررسمی و حمایت شبکه خویشاوندی و فرزندان اگر نباشد، ممکن است انزوا و طرد را در بین سالمندان افزایش دهد.

1. capital

2. field

3. habitus

فرضیه‌ها

۱. بین حمایت شبکه خویشاوندی از سالمندان و طرد اجتماعی در میان آنها رابطه وجود دارد.
۲. بین حمایت فرزندان از سالمندان و طرد اجتماعی آنها رابطه وجود دارد.
۳. بین حمایت نهادها و سازمانهای اجتماعی رسمی از سالمندان و طرد اجتماعی آنها رابطه وجود دارد.
۴. بین حمایت نهادها و سازمانهای اجتماعی غیررسمی از سالمندان و طرد اجتماعی آنها رابطه وجود دارد.
۵. بین سرمایه اجتماعی سالمندان و طرد اجتماعی آنها رابطه وجود دارد.
۶. بین سرمایه اقتصادی سالمندان و طرد اجتماعی آنها رابطه وجود دارد.

روش

روش تحقیق در این پژوهش، پیمایش بوده و داده‌ها با استفاده از تکنیک پرسشنامه در میان سالمندان ۶۳ سال به بالا جمع‌آوری شده است. جامعه آماری پژوهش حاضر را سالمندان شهرهای کاشان و آران و بیدگل در سال ۱۳۹۹ تشکیل دادند که با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای انتخاب شدند. در این راستا، شهرهای کاشان و آران و بیدگل، بر اساس برآورد پژوهشهای تجربی انجام شده در این شهرها و همچنین شناخت پژوهشگران از این شهرها از نظر جایگاه طبقاتی مناطق مختلف این شهرها، به سه منطقه بالا، متوسط و پایین دسته‌بندی شده و سپس از هر منطقه متناسب با جمعیت آن منطقه سالمندان برای انجام پژوهش و گردآوری اطلاعات پژوهش انتخاب شدند. روش تعیین حجم نمونه در این پژوهش استفاده از فرمول کوکران بوده است.

جمعیت سالمندان در سال ۱۳۹۹، در شهر کاشان ۴۳۰۰۰ نفر و در شهر آران و بیدگل ۸۹۰۲ نفر بوده‌اند. بر این اساس، دلیل این‌که جمعیت سالمند در شهر کاشان بیشتر بوده، متناسب با

عدد به دست آمده از فرمول کوکران ۲۰۰ نفر انتخاب شدند و در شهر آران و بیدگل با توجه به جمعیت کمتر آن ۱۲۰ نفر انتخاب شدند. در این پژوهش با استفاده نرم افزار آماری SPSS، ورود داده‌ها انجام شده و پس از انجام آزمونهای آماری، رابطه بین متغیرهای پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است. برای سنجش رابطه بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته پژوهش از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. گویه‌های انتخابی متغیرهای پژوهش، پس از انجام پیش‌آزمون (با نمونه ۳۳ نفر)، اجرای آزمون قابلیت اعتماد یا پایایی (سنجش میزان سازگاری درونی میان گویه‌ها)، اجرای آزمون تحلیل عامل و اطمینان یافتن از کارایی آنها در سنجش متغیرها و تشکیل شاخصهای پژوهش، نهایتاً به عنوان ابزارهای سنجش متغیرهای پژوهش به کار گرفته شدند. در این زمینه در پیش‌آزمون مقادیر آلفای کرونباخ مجموعه گویه‌های همه متغیرهای اصلی پژوهش برآورد شده و ملاحظه شد که تمامی این مقادیر بالای ۷/۰ بوده و در نتیجه، بین تمامی گویه‌های انتخاب شده برای سنجش متغیرهای اصلی پژوهش سازگاری وجود دارد. در جدول شماره ۱ مقادیر آلفای کرونباخ برای هر یک از متغیرهای اصلی پژوهش آمده است.

جدول (۱) میزان آلفای کرونباخ مقیاسهای پژوهش

ردیف	نام مقیاس	تعداد گویه‌ها	آلفای کرونباخ
۱	گذران اوقات فراغت	۶	۰/۸۱۲
۲	حمایت خویشاوندان	۵	۰/۷۲۹
۳	حمایت فرزندان	۷	۰/۸۷۶
۴	سرمایه اجتماعی	۸	۰/۷۵۵
۵	سرمایه اقتصادی	۵	۰/۷۱۹
۶	حمایت نهادها و سازمانهای رسمی	۶	۰/۷۶۶
۷	حمایت نهادها و سازمانهای غیررسمی	۵	۰/۸۸۳
۸	طرد اجتماعی	۱۶	۰/۶۸۹

مهمترین متغیرهای تحقیق به شرح زیر تعریف عملیاتی شدند:

سرمایه اجتماعی: ۱. کمک کردن به دیگران و کمک گرفتن از دیگران؛ ۲. اعتماد به اطرافیان و نزدیکان؛ ۳. رضایت از روابط اجتماعی خود با دیگران؛ ۴. شرکت در مهمانیهای خانوادگی؛ ۵. دعوت توسط اقوام در مراسمهای مختلف؛ ۶. شرکت در انتخابات ملی (مانند انتخابات ریاست جمهوری و مجلس)؛ ۷. مشورت اطرافیان به خاطر حل و فصل مشکلات؛ ۸. شرکت در طرحهای ملی، مانند سرشماریهای ملی.

حمایت فرزندان: ۱. فرزندان در انجام کارهای منزل و خارج از آن؛ ۲. کمک فرزندان بدون چشمداشت در مواقع سختی و بروز مشکل؛ ۳. محبت همیشه فرزندان؛ ۴. در دسترس بودن فرزندان در موارد نیاز و ضرورت؛ ۵. تأمین رفاه از سمت فرزندان؛ ۶. بردن نزد پزشک در مواقع بیماری توسط فرزندان؛ ۷. همدم بودن فرزندان.

اوقات فراغت: ۱. ورزش کردن؛ ۲. همنشینی و ارتباط با دوستان و خویشاوندان؛ ۳. مطالعه آزاد (شامل مطالعه کتاب، روزنامه و مجله)؛ ۴. رفتن به گردش و تفریح در اماکن تفریحی داخل شهر (مثل پارک یا اماکن دیدنی)؛ ۵. بازدید از نمایشگاه، موزه یا جشنواره. ۶. رفتن به مسافرت. حمایت نهادها و سازمانهای غیررسمی: حمایت ارگانهایی مانند: ۱. مساجد محل؛ ۲. حسینیههای محل؛ ۳. پایگاههای بسیج محل؛ ۴. صندوقهای مالی مردمی و محلی؛ ۵. دیگر سازمانهای خیریه و مردمی.

حمایت نهادها و سازمانهای رسمی: حمایت ارگانهایی مانند: ۱. هلال احمر؛ ۲. کمیته امداد؛ ۳. اداره بهزیستی؛ ۴. اداره رفاه و تأمین اجتماعی؛ ۵. اداره بهداشت و درمان؛ ۶. صندوقهای بیمه و بازنشستگی کشوری.

سرمایه اقتصادی: ۱. میزان پول برای رفع نیازها؛ ۲. میزان توانایی تأمین نیازهای ضروری و موردنیاز زندگی؛ ۳. برآورده شدن خواستههای مالی در زندگی؛ ۴. کفایت کردن درآمد برای برآوردن نیازهای روزانه؛ ۵. مستقل بودن از نظر مالی.

حمایت خویشاوندان: ۱. در میان گذاشتن مشکلات با اقوام؛ ۲. کمک خویشاوندان بدون چشمداشت در مواقع سختی؛ ۳. پاسخ دادن محبت با محبت توسط اقوام؛ ۴. کمک دوستان و آشنایان در مواقع سختی؛ ۵. کمک کردن اعضای فامیل بدون داشتن منفعت شخصی.

طرد اجتماعی: ۱. گوش دادن همسایه‌ها به درد و دلها؛ ۲. گوش دادن فرزندان به درد و دلها؛ ۳. کمک گرفتن از خویشاوندان در مواقع سختی؛ ۴. بازدید فرزندان در اکثر مواقع؛ ۵. احترام فرزندان و ارتباط خوب؛ ۶. رابطه خوب با همسایگان و مردم محله؛ ۷. عدم تندی و خشونت از جانب فرزندان؛ ۸. دعوت از جانب خویشاوندان در مهمانیها؛ ۹. کمک مالی فرزندان در حد توانایی؛ ۱۰. ارزشمند بودن مشارکت سالمند در فعالیتهای گروهی و جمعی؛ ۱۱. تکیه بر افراد هنگام مشکلات؛ ۱۲. استفاده اطرافیان از تجارب سالمند؛ ۱۳. عدم توجه کمتر از جانب دیگران به خاطر سن و سال؛ ۱۴. عدم محدودیت از جانب دیگران به خاطر مشکلات مالی؛ ۱۵. عدم احساس در مورد عدم حوصله دیگران به سالمند؛ ۱۶. عدم احساس تنهایی.

یافته‌ها

توصیف بافت نمونه

یافته‌های توصیفی نشان داد که از نظر «جنس» ۴۱/۹ درصد از پاسخگویان مرد و ۵۸/۱ درصد زن بودند. از نظر «وضعیت تأهل»، ۳۱ درصد مجرد و ۶۹ درصد متأهل بودند. از نظر «محل سکونت»، ۳۵/۵ درصد با همسر، ۳۱/۳ درصد با همسر و فرزندان، ۱۵/۹ درصد با فرزندان و ۱۴/۷ درصد به تنهایی زندگی می‌کردند. از نظر «تحصیلات»، ۳۲/۵ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۲۷/۵ درصد دیپلم، ۲۹/۸ لیسانس و ۱۰/۲ درصد فوق‌لیسانس بودند. ۸/۲۸ درصد از همسران پاسخگویان دارای تحصیلات ابتدایی، ۶/۲۵ دیپلم، ۱۰ درصد لیسانس و ۱/۶ درصد فوق‌لیسانس بودند؛ از نظر «درآمد همسر» ۳/۱ درصد دارای درآمد یک میلیون تومان، ۶۰/۶ درصد دو میلیون تومان، ۳/۲ درصد سه میلیون تومان، ۱/۹ درصد چهار میلیون تومان و ۰/۶ درصد پنج میلیون بوده‌اند.

توصیف متغیرهای اصلی

جدول (۲) توزیع نسبی پاسخگویان برحسب هر یک از متغیرهای اصلی پژوهش

بدون پاسخ	جمع	بالا	متوسط	پایین	متغیرها	
۰	۳۲۰	۴۰	۱۵۸	۱۰۵	f	طرد اجتماعی
	۱۰۰	۱۲/۵	۴۹/۴	۳۲/۸	%	
۱۰	۳۱۰	۲۶	۲۰۲	۸۲	f	حمایت خویشاوندان
	۹۶/۸۷	۸/۱	۶۳/۱	۲۵/۶	%	
۱۴	۳۰۶	۵۰	۲۱۲	۴۴	f	حمایت فرزندان
	۹۵/۶۲	۱۵/۶	۶۶/۳	۱۳/۸	%	
۷	۳۱۳	۸۲	۲۱۱	۲۰	f	سرمایه اجتماعی
	۹۷/۸۱	۲۵/۶	۶۵/۹	۶/۳	%	
۱۴	۳۰۶	۶۵	۱۹۶	۴۵	f	سرمایه اقتصادی
	۹۵/۳۲	۲۰/۳	۶۱/۳	۱۴/۱	%	
۱۱	۳۰۹	۹۴	۱۸۳	۳۲	f	حمایت نهادها و سازمانهای رسمی
	۹۶/۵۶	۲۹/۴	۵۷/۲	۱۰	%	
۱۴	۳۰۶	۵۴	۱۶۳	۸۹	f	حمایت نهادها و سازمانهای غیررسمی
	۹۵/۶۲	۱۷/۶	۵۰/۹	۲۷/۸	%	
۱۴	۳۰۶	۴۳	۱۳۲	۱۳۱	f	اوقات فراغت
	۹۵/۶۲	۱۳/۴	۴۱/۳	۴۰/۹	%	

جدول شماره (۲) توزیع نسبی پاسخگویان برحسب هر یک از متغیرهای اصلی پژوهش را نشان می‌دهد. در اینجا به بیشترین درصد در هر یک از متغیرها اشاره می‌شود: در زمینه «طرد اجتماعی» ۴۹/۴ درصد از پاسخگویان در سطح متوسط؛ در زمینه «حمایت خویشاوندان» ۶۳/۱ درصد در سطح متوسط؛ در زمینه «حمایت فرزندان» ۳/۶۶ درصد در سطح متوسط؛ در زمینه «سرمایه اجتماعی» ۹/۶۵ درصد در سطح متوسط؛ در زمینه «سرمایه اقتصادی» ۳/۶۱

درصد در سطح متوسط؛ در زمینه «حمایت نهادها و سازمانهای رسمی» ۲/۵۷ درصد در سطح متوسط، در زمینه «حمایت نهادها و سازمانهای غیررسمی» ۵۰/۹ درصد در سطح متوسط؛ و در زمینه «اوقات فراغت» ۴۱/۳ درصد در سطح متوسط وضعیت خود را ارزیابی کرده‌اند. با توجه به این که بیشتر متغیرها از نظر میزان در سطح «متوسط» و «پایین» قرار دارند، می‌توان گفت که در مجموع، سالمندان از نظر برخورداری از حمایت خویشاوندان، حمایت فرزندان، سرمایه اجتماعی، سرمایه اقتصادی، حمایت نهادها و سازمانهای رسمی، حمایت نهادها و سازمانهای غیررسمی و گذران اوقات فراغت از وضعیت چندان مطلوبی برخوردار نیستند.

آزمون رابطه بین متغیرهای مستقل و طرد اجتماعی سالمندان

در این بخش با استفاده از آزمون ضریب همبستگی پیرسون و سطح معناداری آن به بررسی رابطه بین متغیرهای مستقل با متغیر وابسته (طرد اجتماعی سالمندان) و بررسی فرضیه‌های پژوهش پرداخته‌ایم.

جدول (۳) نتایج آزمون رابطه بین متغیرهای مستقل و طرد اجتماعی سالمندان

نتیجه آزمون	p	r	آزمونهای آماری و نتایج آنها متغیرهای وابسته
رابطه معنادار و معکوس	۰/۰۰۰	-۰/۴۱۶	سرمایه اقتصادی
رابطه معنادار و معکوس	۰/۰۰۰	-۰/۳۵۵	سرمایه اجتماعی
رابطه معنادار و معکوس	۰/۰۰۱	-۰/۳۱۷	اوقات فراغت
رابطه معنادار و معکوس	۰/۰۰۲	-۰/۳۰۰	حمایت فرزندان
رابطه معنادار و معکوس	۰/۰۰۱	-۰/۲۳۸	حمایت نهادها و سازمانهای رسمی
رابطه معنادار و معکوس	۰/۰۳۵	-۰/۲۱۱	حمایت خویشاوندان
عدم رابطه	۰/۵۳۵	-۰/۰۶۳	حمایت نهادها و سازمانهای غیررسمی

جدول شماره ۳ میزان و سطح معناداری آزمون ضریب همبستگی پیرسون را برای هر یک از متغیرهای پژوهش نشان می‌دهد. بر اساس میزان ضریب پیرسون، به ترتیب متغیرهای سرمایه اقتصادی، سرمایه اجتماعی، اوقات فراغت، حمایت فرزندان، حمایت نهادها و سازمانهای رسمی و حمایت خویشاوندان با طرد اجتماعی دارای رابطه معنادار و معکوس هستند.

عوامل مؤثر بر طرد اجتماعی سالمندان

تحلیل رگرسیون روشی جهت مطالعه سهم یک یا چند متغیر مستقل در پیش‌بینی متغیر وابسته است. از میان انواع تکنیکهای تحلیل رگرسیونی، در اینجا از رگرسیون گام‌به‌گام استفاده شده است. روش گام‌به‌گام برای پیش‌بینی (نه تبیین) متغیر وابسته استفاده می‌شود. در واقع در رگرسیون گام‌به‌گام تمامی متغیرهای مستقل وارد مدل می‌شوند و آن متغیر مستقلی که تأثیر چندانی بر متغیر وابسته نداشته باشد از مدل حذف می‌شود. روش گام‌به‌گام در رگرسیون تأثیر هر کدام از متغیرهای مستقل را بر متغیر وابسته به صورت تک‌به‌تک و جداگانه بررسی می‌کند (سرمد و دیگران، ۲۰۰۸).

جدول (۴) تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام برای پیش‌بینی طرد اجتماعی

SES	R ² Adj.	R ²	R	متغیرهای وارد شده	مراتب ورود متغیرها
۵/۹	۰/۱۶۵	۰/۱۷۳	۰/۴۱۶ ^a	سرمایه اقتصادی	گام اول
۵/۶	۰/۲۵۹	۰/۲۷۴	۰/۵۲۳ ^b	حمایت فرزندان	گام دوم

بر اساس جدول شماره ۴ تحلیل رگرسیونی چندمتغیره تا دو گام پیش رفته است. در گام اول متغیر «سرمایه اقتصادی» وارد معادله شده است که ضریب همبستگی چندگانه آن (R) برابر با ۰/۴۱۶ و ضریب تعیین (R²) برابر با ۰/۱۷۳ است. همچنین ضریب تعیین تعدیل شده (R²) برابر با ۰/۱۶۵ و خطای استاندارد این متغیر نیز ۵/۹ بوده است. در گام دوم

متغیر «حمایت فرزندان» وارد معادله شده است که ضریب همبستگی چندگانه آن (R) برابر با ۰/۵۲۳ و ضریب تعیین (R^2) برابر با ۰/۲۷۴ است. همچنین ضریب تعیین تعدیل شده (R^2) برابر با ۰/۲۵۹ و خطای استاندارد این متغیر نیز ۵/۶ بوده است.

جدول (۵) عناصر متغیرهای درون معادله برای پیش‌بینی طرد اجتماعی

ردیف	نام متغیر	B	β	T	p
۱	سرمایه اقتصادی	-۳/۴۳	-۰/۴۱۷	-۴/۸۱۰	۰/۰۰۰
۲	حمایت فرزندان	-۰/۳۶۳	-۰/۳۱۷	-۰/۳۶۶	۰/۰۰۰
		$R^2 = ۰/۲۷۴$		$R = ۰/۵۲۳$	
$p = ۰/۰۰۰$					

متغیرهای درون معادله رگرسیونی یعنی «سرمایه اقتصادی» و «حمایت فرزندان» در سطح ۹۹ درصد معنادار هستند. بر این اساس میزان بتای این دو متغیر به ترتیب عبارت است از ۰/۴۱۷- و ۰/۳۱۷- . به صورت کلی رگرسیون دو متغیر به دست آمده با توجه به فرایند رگرسیون گام به گام و داده‌های آن برای پیش‌بینی (تبیین) طرد اجتماعی به صورت زیر است:

$$Y = \text{«حمایت فرزندان»} (-۰/۳۱۷) + \text{«سرمایه اقتصادی»} (-۰/۴۱۷)$$

معادله رگرسیونی مذکور نشان می‌دهد که مهم‌ترین متغیرهایی که می‌توان به واسطه آنها طرد اجتماعی در میان سالمندان را پیش‌بینی کرد سرمایه اقتصادی و حمایت فرزندان است. تحلیل مسیر تکنیکی تحلیلی است که با استفاده از معادلات رگرسیون چندمتغیره استاندارد شده به بررسی مدل‌های نظری می‌پردازد (میلر، ۲۰۰۱). این تکنیک به ارزیابی نسبی پیوندهای مستقیم و غیرمستقیم متغیرها پرداخته و به فهم سازوکار علی در بین آنها کمک می‌کند و همچنین میزان تطابق مدل با مجموعه‌ای از داده‌ها را مشخص می‌سازد (دواس، ۲۰۱۴).

تحلیل مسیر نشان‌دهنده چگونگی تأثیرات علی متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته و

همچنین تأثیر متغیرهای مستقل بر یکدیگر است. این روش هم میزان تأثیر مستقیم متغیرهای مستقل و هم تأثیر غیرمستقیم آنها بر متغیر وابسته را از طریق ضرایب مسیر نشان می‌دهد. ضرایب مسیر همان بتاها یا ضرایب استاندارد شده رگرسیون هستند که میزان تأثیرِ خالصِ هر متغیرِ مستقل بر متغیر وابسته را نشان می‌دهند.

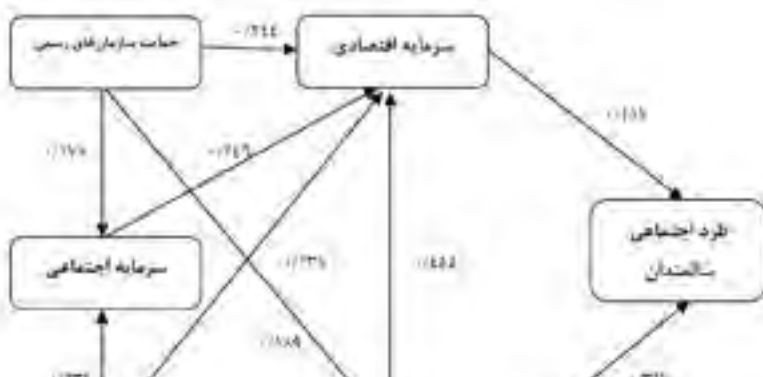
جدول (۶) تأثیرات مستقیم، غیرمستقیم و کل متغیرهای مستقل بر طرد اجتماعی سالمندان

نام متغیر	تأثیر مستقیم	تأثیر غیرمستقیم	تأثیر کل
سرمایه اقتصادی	-۰/۴۱۷	-۰/۳۷۱	-۰/۷۸۸
حمایت فرزندان	-۰/۳۱۷	-۰/۱۰۰	-۰/۴۱۷

بر اساس جدول شماره (۶) دو متغیر (سرمایه اقتصادی، حمایت فرزندان) دارای تأثیر مستقیم و سه متغیر (حمایت سازمانهای رسمی، سرمایه اجتماعی، حمایت خویشاوندان) نیز دارای تأثیر غیرمستقیم بر متغیر وابسته‌اند. همچنین، از نظر اهمیت و تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته پژوهش در رگرسیون چندمتغیره و تحلیل مسیر، مهمترین متغیرها، به ترتیب، عبارتند از: ۱. سرمایه اقتصادی؛ ۲. حمایت فرزندان.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل (۱) مدل مسیر عوامل مؤثر بر طرد اجتماعی سالمندان

مدل مسیر نشان می‌دهد که ضعف سرمایه اقتصادی با همراهی ضعف متغیرهای حمایت سازمانهای رسمی، سرمایه اجتماعی، حمایت خویشاوندان و حمایت فرزندان بر طرد سالمندان اثرگذار است. همچنین، ضعف حمایت فرزندان با همراهی ضعف متغیرهای حمایت سازمانهای رسمی و حمایت خویشاوندان بر طرد سالمندان اثرگذار است. به بیان دیگر، وجود ضعف در متغیرهای دارای تأثیر غیرمستقیم بر طرد سالمندان تضعیف بیشتر سرمایه اقتصادی و حمایت فرزندان را به دنبال دارند و در مجموع، وجود ضعف در تمامی متغیرهای مذکور پدیدآورنده طرد اجتماعی سالمندان است. در نتیجه، هرچند ضعف متغیرهای سرمایه اقتصادی سالمندان و ضعف حمایت فرزندان در طرد اجتماعی آنها مهم‌ترین عوامل طرد اجتماعی سالمندان هستند، اما در این زمینه نباید نقش ضعف متغیرهای حمایت سازمانهای رسمی، ضعف سرمایه اجتماعی سالمندان و همچنین ضعف حمایت خویشاوندان را نادیده گرفت.

بحث

با توجه به این موضوع که مسن‌ترین گروه‌های سنی به خاطر اثرات منفی سالمندی آسیب‌پذیر هستند، بررسی احساس طرد در بین افراد سالمند و مشکلات مرتبط با این پدیده، حوزه پراهمیتی در توسعه دانش است. گذر عمر و رسیدن به سالهای کهنسالی، برای همه انسانها غیرقابل اجتناب است. مشکلات و بیماریهای ممکن از پدیده سالمندی، چه از جنبه سالمندی طبیعی و چه از جنبه بیماریهای سالمندی، در افرادی که به درجاتی از ناتواناییها یا معلولیتها دچار باشند، اهمیت بالاتری دارد. با افزایش مشکلات زندگی و هسته‌ای شدن خانواده‌ها و با توجه به این که در خانواده‌ها مانند قبل فقط مرد به دنبال کار نمی‌رود بلکه اعضای دیگر خانواده هم در طول روز شاغل هستند، از این رو، فرصت و توانایی مراقبت از سالمندان کم شده است، این امر به مرور زمان سبب طرد اجتماعی سالمندان و کم شدن توجه به آنها می‌شود. مسلماً این وضعیت سبب وارد شدن ضربه سختی به سالمندان به دلیل وابستگی عمیقشان به خانواده

می‌شود. با توجه به این که در پژوهش‌های انجام شده در زمینه طرد و سالمندی، طرد اجتماعی بررسی نشده است، هدف اصلی این پژوهش مطالعه نظری و تجربی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر طرد اجتماعی سالمندان در شهرهای کاشان و آران و بیدگل بوده است.

فرضیه‌های این پژوهش در بخش طرد از نظریه طرد اجتماعی گیدنز و دورکیم و در سالمندی از نظریه فعالیت و مبادله و نظریه بوردیو برگرفته شده است.

در بخش تجربی پژوهش حاضر، نتیجه حاصل از آزمون فرضیه نخست نشان داد که بین حمایت خویشاوندان و طرد اجتماعی پاسخگویان رابطه معنادار و معکوس وجود دارد. بنابراین، فرض وجود رابطه معنادار و معکوس بین حمایت خویشاوندان و میزان طرد اجتماعی پاسخگویان تأیید می‌شود؛ یعنی این که: با افزایش حمایت خویشاوندان، طرد اجتماعی کاهش می‌یابد. نتایج این پژوهش، با پژوهش حسینی و همکاران (۲۰۱۳) که معتقدند بهره‌گیری از حمایت اجتماعی مثبت باعث سلامت و بهزیستی سالمندان می‌شود، همسو است.

در فرضیه دوم پژوهش، فرض وجود رابطه معنادار و معکوس بین حمایت فرزندان و طرد اجتماعی پاسخگویان تأیید شد؛ یعنی با افزایش حمایت فرزندان، میزان طرد اجتماعی کاهش می‌یابد و برعکس. نتایج این پژوهش، با پژوهش سام‌آرام و یزدان‌پور (۲۰۱۰) همسو است که معتقدند میزان تعلق سالمند به خانواده‌اش و احترام وی با کیفیت زندگی او مرتبط است. هرچه تعلق سالمند به خانواده بیشتر باشد و توسط اعضای خانواده‌اش حمایت شود، از طرد اجتماعی در امان است؛ همچنین، نتایج پژوهش بازگیر که نشان داد که زنان به دلیل نبود اقتدار، نادیده گرفتن و پافشاری ارزشی به خانه سالمندان روی آورده‌اند، با نتایج تحقیق حاضر همسو است.

فرضیه سوم پژوهش حاضر نیز، فرض وجود رابطه معنادار و معکوس بین سرمایه اجتماعی و طرد اجتماعی پاسخگویان تأیید شد: یعنی به موازات بالا رفتن سرمایه اجتماعی، طرد اجتماعی کاهش می‌یابد و برعکس. نتایج این پژوهش با پژوهش بکر و همکارانش در سال ۲۰۰۹ همسو است. آنها معتقدند که یکی از عوامل خطر ساز در طرد اجتماعی سالمندان

عدم وجود منابع اجتماعی، مشارکت و محدود شدن روابط اجتماعی است.

در این پژوهش، فرض وجود رابطه معنادار و معکوس بین سرمایه اقتصادی و طرد اجتماعی پاسخگویان نیز تأیید شد: یعنی به موازات بالارفتن سرمایه اقتصادی، طرد اجتماعی کاهش می‌یابد و برعکس. نتایج این پژوهش با پژوهش شارف در سال ۲۰۰۵ همسو است. وی معتقد است معمولی‌ترین طرد، طرد از منابع مادی و روابط اجتماعی است و ارتباط نزدیک بین پدیده‌های فقر و محرومیت و تنهایی و انزوای اجتماعی وجود دارد. همچنین، نتایج این پژوهش با پژوهش بازگیر همسو است که معتقد است فقدان سرمایه اقتصادی باعث طرد اجتماعی سالمندان می‌شود.

در این پژوهش، فرض وجود رابطه معنادار و معکوس بین حمایت سازمانهای رسمی و طرد اجتماعی سالمندان تأیید شد: یعنی به موازات بالارفتن حمایت سازمانهای رسمی، طرد اجتماعی کاهش می‌یابد و برعکس. نتایج این پژوهش با پژوهش ورومن و جوئل جیزبرز در سال ۲۰۰۸ همسو است که معتقدند اگر کشورها سطح بالاتری از حمایت اجتماعی، رفاه مادی و امید به زندگی بیشتر و سطح پایین‌تری از نابرابری درآمدی را فراهم کنند، سالمندان کمتر طرد می‌شوند. فرضیه ششم پژوهش حاضر، یعنی فرض وجود رابطه معنادار و معکوس بین اوقات فراغت و طرد اجتماعی پاسخگویان تأیید شد: یعنی به موازات بالارفتن اوقات فراغت، طرد اجتماعی کاهش می‌یابد و برعکس. ایمان و شیردل (۲۰۱۷)، در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که سه عامل اساسی، نیازهای عاطفی و روحی سالمندان در آسایشگاه، نحوه تعاملات اجتماعی با افراد درون و بیرون از آسایشگاه سالمندان و وضعیت جسمانی آنها در تجربه بهزیستی عاطفی سالمندان بسیار نقش مهمی دارند و نتایج این تحقیق با نتایج با تحقیق مذکور همسو است.

در تحلیل چندمتغیره و تحلیل مسیر نیز نتایج زیر به دست آمد: از میان شش متغیر مستقلى که دارای رابطه معنادار و معکوس با متغیر وابسته پژوهش بوده‌اند، یعنی، حمایت خویشاوندان، حمایت فرزندان، سرمایه اجتماعی، سرمایه اقتصادی، حمایت سازمانهای

رسمی، اوقات فراغت، دو متغیر، یعنی سرمایه اقتصادی و حمایت فرزندان، دارای تأثیر مستقیم بر متغیر وابسته پژوهش بوده‌اند. بنابراین، معادله پیش‌بینی طرد اجتماعی دارای دو گام بوده است. از میان متغیرهای خارج از معادله، سه متغیر، یعنی متغیرهای حمایت خویشاوندان، سرمایه اجتماعی و حمایت نهادها و سازمانهای رسمی دارای تأثیر غیرمستقیم (با واسطه) بر متغیر وابسته («طرد اجتماعی سالمندان») بوده‌اند.

بر مبنای چهارچوب نظری این پژوهش و مرتبط با آن، بر اساس یافته‌های تجربی پژوهش حاضر، می‌توان به این جمع‌بندی رسید که: هرچه سالمندان در فعالیتهای زندگی روزمره دخیل باشند، هرچه اوقات فراغت و امکاناتشان در این زمینه بیشتر باشد، هر چه دسترسی بیشتر به سرمایه‌های مختلف برایشان فراهم شود و هر چه بیشتر مورد حمایت‌های اجتماعی رسمی و غیررسمی قرار گیرند و به آنها از لحاظ مادی و غیرمادی بیشتر توجه شود، کمتر احساس طرد به سراغ آنها می‌آید. اما اگر آنها مورد توجه نباشند و در فعالیتهای جامعه شرکتی نداشته باشند، کم‌کم منزوی می‌شوند و طرد اجتماعی در آنها ایجاد می‌شود. نتایج یافته‌های تجربی این پژوهش تأییدکننده نظریه‌های طرد اجتماعی گیدنز و دورکیم، نظریه مبادله و فعالیت سالمندی است. همچنین، یافته‌های تجربی این پژوهش از نتایج پژوهشهای گذشته پشتیبانی می‌کند. با توجه به این که شهرستانهای کاشان و آران و بیدگل درصد جمعیت سالمندشان از میانگین جمعیت سالمند کشوری بیشتر بوده و حدود ۱۰ درصد از جمعیت منطقه کاشان و آران و بیدگل را سالمندان تشکیل می‌دهند که کاهش مولید در سالیان گذشته و افزایش امید به زندگی می‌تواند از جمله دلایل این امر باشد، توجه به سالمندان و اهمیت دادن به آنان در این شهرستانها باید جایگاه ویژه‌ای داشته باشند.

بر اساس تجارب زیسته و مطالعات میدانی، عموماً وقتی سالمندان به سن ۶۰ سالگی می‌رسند گوشه‌گیر می‌شوند و کسی به آنها توجه زیادی نمی‌کند. همچنین، سالمندان در این سن دیگر فعالیت اجتماعی زیادی ندارند و بیشتر وقتشان را در خانه می‌گذارند. فرزندان

نیز فکر می‌کنند که بار مسئولیت والدینشان روی دوششان سنگینی می‌کند و برای مراقبت از والدینشان با هم به چالش برمی‌خورند. در این پژوهش دریافتیم که حمایت خویشاوندان، حمایت فرزندان، سرمایه اجتماعی، سرمایه اقتصادی، حمایت سازمانهای رسمی و اوقات فراغت سالمندان با طرد اجتماعی سالمندان مرتبط است و هرچه بر این متغیرها افزوده شود، سالمندان کمتر احساس طرد خواهند کرد.

به‌طورکلی، برای رویارویی با عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر طرد سالمندان پیشنهادهای زیر ارائه شده‌اند. این پیشنهادها برآمده از نتایج تجربی این پژوهش هستند: با توجه به جوانی جمعیت کشور ما در طی سالهای اخیر، امروزه بیشتر برنامه‌ریزیها روی مسائل جوانان متمرکز شده است. اما همان‌طور که بیان شد روند رو به رشد سالمندان، مطالعات بیشتر و همچنین برنامه‌ریزیهای گسترده‌تر را نیاز دارد تا به وسیله آن بتوانیم از آسیبهایی که می‌تواند دامن‌گیر سالمندان شود جلوگیری کنیم. به همین دلایل توجه به نیاز سالمندان باید موردتوجه قرار گیرد. هزینه‌های درمانی و مراقبتی سالمندان در اکثر مواقع بسیار زیاد است که با توجه به شرایط اقتصادی آنان، پرداخت کردن این هزینه‌ها برایشان بسیار دشوار است.

باید شرایطی در جامعه به وجود آورد که بیمه‌ها، هزینه‌های درمانی سالمندان را تحت پوشش قرار دهند و حتی سالمندانی هم که بیمه نیستند قادر باشند تا از مزایای خاص بیمه‌ای و ... برخوردار شوند. سازمان تأمین اجتماعی قادر است با تدابیر و برنامه‌ریزیهای حساب شده به این امر رسیدگی کند. باید بیمه‌های سالمندان انواع بیماریها را برای آنها در برگرد تا آنها نگرانی هزینه‌های درمانشان را نداشته باشند. همچنین، می‌توان مراکز بهداشتی - درمانی که تنها به سالمندان اختصاص داشته باشد تأسیس کرد تا سالمندان راحت‌تر بتوانند انواع خدمات پزشکی را با هزینه مناسب دریافت کنند و یا ابزارهای کمکی، مثل عصا، عینک، سمعک، دندان مصنوعی و ... را خریداری کنند. سازمان بهزیستی نیز می‌تواند با کمک بیمارستانها و مراکز درمانی، سالمندان را در این رابطه حمایت کند. از مسائلی که در

برنامه‌ریزیهای شهری اهمیت پیدا می‌کند مناسب ساختن خیابانها، پیاده‌روها، پارکها و سایر نقاط شهری برای سالمندان است که به شهرداری و بخش زیباسازی مناطق شهری ارتباط پیدا می‌کند. در این مورد نیز سالمندان باید مورد توجه و حمایت باشند. یکی از دوره‌های حساس و مهم در زندگی انسانها دوره سالمندی است. توجه کردن به مسائل این دوره، از جمله موضوع کیفیت زندگی سالمندان و عوامل مؤثر بر آن، مانند حمایت‌های اجتماعی از اهمیت زیادی برخوردار است، زیرا این گروه جزو گروه‌های آسیب‌پذیر جامعه هستند. آنها برای ارتقاء کیفیت زندگی‌شان باید زیر پوشش انواع گوناگون حمایت‌های رسمی و غیررسمی قرار داشته باشند. با افزایش حمایت‌های غیررسمی، طرد اجتماعی و عدم پذیرش اجتماعی سالمندان کمتر می‌شود. با توجه به این‌که سالمندان الهام‌بخش خانواده‌ها، کانون‌های محبت و استحکام نظام خویشاوندی و پیونددهنده نسلها هستند، وجود عواطف در نظام خانواده و خویشاوندی برای تعامل با سالمندان، نقش تأثیرگذاری دارد و ارتباطات خانوادگی را قوام می‌بخشد. آگاه‌سازی خانواده‌ها و دیگر افراد درگیر در شبکه اجتماع شخصی افراد سالمند برای ایجاد پیوندهای عاطفی قوی‌تر با سالمندان می‌تواند مانع از طرد و گوشه‌گیری سالمندان شود و همچنین باعث افزایش مشارکت و سلامتشان در اجتماع شود.

از سوی دیگر، با توجه به این‌که سالمندان در دوره سالمندی با مشکلات درمانی، رفاهی و اقتصادی روبه‌رو می‌شوند و توانایی این را ندارند که به همه امورشان رسیدگی کنند، یعنی نه تنها بازنشسته‌اند و حقوقشان بسیار پایین است، بلکه نیازهای دیگری نیز دارند که با این حقوق پایین نمی‌توانند به امورشان رسیدگی کنند. بنابراین، سازمان‌های مرتبط با امور رفاهی و بازنشستگی کشور باید برای دوران بازنشستگی سالمندان خدمات رفاهی و اقتصادی فراهم کند تا آنها احساس کاستی و گوشه‌گیری و به تبع آن، احساس طرد اجتماعی نداشته باشند و بتوانند در جامعه و زندگی اجتماعی مشارکت داشته باشند.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

نویسندگان در تدوین این مقاله مشارکت مؤثر داشته‌اند.

منابع مالی

هیچ‌گونه حمایت مالی برای انتشار این مقاله از هیچ نهاد و یا سازمانی دریافت نشده است.

تعارض منافع

در انجام این پژوهش نویسندگان هیچ‌گونه تعارض منافی نداشته‌اند.

پیروی از اصول اخلاقی پژوهش

در این مقاله علاوه بر رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای، همه حقوق مرتبط با منابع مورد استناد رعایت شده و منابع با دقت ذکر شده‌اند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- Baker, T. & Parisi, L. (2009). *Quality of life in Older Age*, British Medical Bulletin, No 85.
- Baštani, F. Pour Mohammadi, A. & Haqqani, H. (2014). Evaluation of Perceived Stress and its Relationship with Spiritual Health in the Elderly Member of Babol Diabetes Prevention and Control Association, *Journal of the School of Nursing and Midwifery*, Tehran University of Medical Sciences (Hayat), 20(3), 6-18 (in Persian).
- Bazgir, F. (2016). *A Qualitative study of social exclusion of the elderly (women of Khorramabad)*. Tehran, PhD thesis in Sociology. University of Tehran (in Persian).
- De Vaus, D. (2014). *Surveys in Social Research*, London, Routledge.
- Del Bono, E. Sala, E. Hancock, R. Gunnell, C. & Parisi, L. (2007). *Gender, Older People and Social Exclusion: A Gender Review and Secondary Analysis of the Data*, ISER Working Paper 2007-13, Colchester: University of Essex, 1-105.
- Farzaneh, S. & Alizadeh, S. (2013). Study of Social factors affecting the Social Health of the Elderly in Babol, *Quarterly Journal of Socio-Cultural Development Studies*, 2(1), 173-197 (in Persian).
- Fekouhi, Nasser (2002). *History of Anthropological Thought and Theories*, Tehran, Ney Publishing (in Persian).
- Firoozabadi, S. A. & Sadeghi, A. (2013). *Social Exclusion (Sociological Approach to Deprivation)*, Tehran, Sociologists Publications (in Persian).
- Grenfell, M.J. (2009). *Key Concepts of Pierre Bourdieu*, translated by Mohammad Mahdi Labibi, Tehran: Nashre Afkar Publishing (in Persian).
- Hosseini, M. Harouni, M. & Yaghmaei, F. (2013). A Study of the correlation between social support and health of the elderly in selected areas of Tehran, *Journal of the School of Nursing and Midwifery*, 21, 20-35. (in Persian).
- Hosseinzadeh, A. H. Nawah, A. & Faramarzi, R. (2007). Study of social, economic and cultural problems of the elderly living in nursing homes in Ahvaz, *Quarterly Journal of Human Development*, Ahvaz, Human Development Quarterly, 1(3),31-60 (in Persian).
- Iman, M. T. & Shirdel, E. (2017). Experience of emotional well-being of the elderly living in nursing homes: a phenomenological study, *Journal of Qualitative Research in Health Sciences*, 6(3),277-295. (in Persian).

- Kianpour Ghahfarkhi. & Shokrkon, H. (2010). *Theory of Elderly Activities*, A Survey of the Current Situation of the Elderly in Tehran, Proceedings of the First International Conference on Aging in Iran, Tehran: Benevolent Women Group (in Persian).
- Niazi, M. Babaeifard, A.A. (2012). A Comparative Study of Elderly Satisfaction between Nursing Home and Home Elderly in Kashan, *Quarterly Journal of Sociological Studies*, 19, 223-262 (in Persian).
- Qaderzadeh, O. & Kholghi, M. (2018). Women and the Experience of Social Exclusion (Qualitative Study of Housewives in Sanandaj), *Quarterly Journal of Women's Social Studies*, 16(1), 7-42. (in Persian).
- Rahnamaye Khortoumi, F. (2011). *Investigating the Relationship between Social Exclusion and Life Satisfaction among the Elderly in Tehran*, Master Thesis in Sociology, Faculty of Social and Economic Sciences, Al-Zahra University (in Persian).
- Room, G. (1995). *Poverty in Europe: Competing paradigms of analysis*, Competing Paradigms of Analysis, Policy and politics.
- Sarmad, Z. Bazargan, A. & Hejazi, E. (2008). *Research Methods in Behavioral Sciences*, Tehran: Agah Publications (in Persian).
- Shojaei, H. & Maghsoudnia, Sh. (2007). *Generalities of Gerontology and Elderly Medicine*, Tehran, Janbazan Engineering and Medical Sciences Research Institute in collaboration with the Center for Research on Psychosocial Issues of the Elderly (in Persian).
- Scharf, T. Phillipson, C. & Smith, A.E. (2005). *Multiple Exclusion and Quality of Life Amongst Excluded Older People in Disadvantaged Neighbourhoods*, London, Office of the Deputy Prime Minister.
- Taj Mazinani, A.A. & Larijani, M. (2011). *Literature review on the situation of youth in Iran and determining priority issues related to the country's youth*, UNICEF Representative in Iran Publications (in Persian).
- Vrooman, C. & Jehoel-Gijsbers, G. (2008). Social Exclusion of the Elderly: A Comparative Study of EU Member States, *ENEPRI Research Reports*, No. 57, 2 September 2008.